

נוביני קרקובסקיה **Nowiny Krakowskie**

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
 Związek Krakowian w Izraelu
 Association of Cracowians in Israel

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר

ת.ד. 17209 תל אביב 6117102

cracowassociation@gmail.com

טלפון: 054-4436366, פקס: 09-9579540

<http://cracowassociation.blogspot.co.il/>

www.facebook.com/groups/cracowassociation

גליון 105, נובמבר 2015 כסלו תשע"ו

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

שוב אין רב בקהילה היהודית בקרקוב

ציבור בתפילות יום הכיפורים, ובין היתר הופיעו ברשימה גם שמות אותם חברי קהילה שהיו, לכאורה, מעורבים בפלילים.

הרב גור ארי החליט שלא להכנע לדרישה זו, ולפיכך החליט, יחד עם הרב של יהודי גליציה, הרב גלוק, והרב אבי באומול, הנציג של הרב הראשי של פולין מיכאל שודריך, לערוך את תפילות יום הכיפורים בבית כנסת אייזקה, בנפרד מהתפילות שמתקיימות כסדרן בבית הכנסת "קופה" (עד לסיום השיפוצים בבית הכנסת הרמ"א).

כתוצאה מכך קיבל הרב אליעזר גור ארי מכתב פיטורין מתפקידו בקהילה, והקהילה נותרה, בשלב זה, ללא רב.

הרב אליעזר גור ארי, אשר שימש בשנתיים האחרונות כרב הראשי של הקהילה היהודית של קרקוב - Gmina Wyznaniowa Żydowska, פוטר מתפקידו בקהילה לאחר יום כיפור.

במהלך תפילות ראש השנה פנו מספר חברי הקהילה היהודית לרב גור ארי, וביקשו להיות שליחי ציבור בתפילות. בקשתם נענתה בשלילה עקב שמועות על מעורבותם, לכאורה, בפלילים. כתוצאה מהסירוב התחוללה מהומה בבית הכנסת בערב ראש השנה, שכללה צעקות רמות וכמעט התפתחה לתגרה פיזית.

כדי שאירוע כזה לא ישנה במהלך תפילות יום כיפור, הוציא הוועד המנהל של הקהילה היהודית מכתב אל הרב גור ארי, ובו רשימה של חברי קהילה אשר ישמשו שליחי

תערוכת ספורט יהודי בקרקוב במרכז מורשת בגין בירושלים

עשור למכבי קרקוב 1919-1909

על פי הוראות השלטון הגרמני מיום 23 ליולי 1940, נסגרו כל מועדוני הספורט היהודיים ורכושם נתפס והוחזר על ידי שלטונות הכבוש.

רוב הספורטאים היהודיים של קרקוב מצאו את מותם בשואה.

בקהילה היהודית של קרקוב התקיימה פעילות ספורטיבית ענפה, ברמה גבוהה, וכמעט בכל ענפי הספורט: כדורגל, כדורעף, כדור מים, שחייה, חתירה, שייט, ספורט חורף, ספורט מוטורי, אגרוף, האבקות, רכיבת אופניים, טניס, טניס שולחן, התעמלות ואתלטיקה. הספורטאים היהודים מקרקוב, בלטו במישור הלאומי, וייצגו את פולין בקבוצות הלאומיות, ובתחרויות ארציות וזכו לשלל הישגים.

למעלה מ-20 אגודות ספורט יהודיות פעלו בקרקוב, כששתי האגודות הגדולות היו מכבי (הציונית) ויוצ'נקה (הבונד). האחרות היו: החשמונאי, מלודושץ (נעורים), אדרה, אמטווי (חובבים), בר כוכבא, דרור, גבורה, גדעון, כוכב, הגיבור, הכדור, הכוח, יהודה, קדימה, אורינט, הפועל, הכוח ועוד.

הספורטאים שתמונותיהם וקורות חייהם מופיעים בתערוכה הם: לודביק גינטל, רומן גרינברג, יוסף קלוץ, יוסף לוסטגרטרן ולאון שפרלינג – שחקני כדורגל; מקסימיליאן גומפלביץ' – אתלטיקה וכדורגל; הוגו גרוסמן והנריק מיקנברון – סקי; יוליוס רוטרמן ואולגה שרייבר-ליטמן – שחיה; מרילה פרייוולד – ריצת משוחות.

במרכז מורשת בגין בירושלים, רח' ש.א. נכון 6, נפתחה תערוכה על הספורט היהודי בקרקוב בין שתי מלחמות העולם. התערוכה, שהוכנה על בסיס תערוכה שהופקה במוזיאון ההיסטורי של קרקוב והוצגה שם בשנת 2012, תורגמה לעברית והוצגה בעבר במכון וינגייט. עכשיו יוכל כל מי שלא הספיק לבקר בה בעבר, לצפות בלמעלה מ-30 פלקטים צבעוניים המתארים את החיים הספורטיביים של יהודי קרקוב. התערוכה תהיה פתוחה עד סוף חודש נובמבר 2015.

בדברי ההקדמה לתערוכה, כותב פרופ' משה צימרמן, בין היתר, כי הדימוי של היהודים שאינם עוסקים בספורט אינו מבוסס על עובדות. יהודים לא זו בלבד שעסקו בספורט, אלא היו חלוצים בכמה ענפי ספורט. למן האולימפיאדה הראשונה יכול היה העולם כולו לצפות ביהודים הזוכים במדליות ביחס גדול משיעורם באוכלוסייה ובמקצועות שהופכים את דימוי היהודי החלש על פיו, כמו האגרוף או הסייף... מספר הספורטאים היהודים באגודות היהודיות גדל מכ-שלושת אלפים בתום מלחמת העולם הראשונה, לכ-30,000 ספורטאים יהודים ערב מלחמת העולם השנייה.

מאבק לזחמי המחתרת היהודית כמקור השראה למאבקינו להקמת המדינה

מהו החלוץ הלוחם? מהו החלוצים הלוחמים? ה"חלוץ הלוחם" הינו ארגון הנוער היהודי החלוצי בקרקוב, שהוקם בשנת 1942 על ידי חברי תנועות הנוער הרבות, כמו עקיבא, השומר הצעיר, השומר הדתי, הסתדרות הנוער החלוצי, הנוער הציוני, הצופה, ועוד. עיקר הגרעין היה מ"עקיבא", שראשיה דולק ליבסקינד, שמעון דרנגר ועמיתיהם גיבשו את התפיסה ודרכי המאבק של המחתרת הלוחמת כולה. שמעון דרנגר היה העורך של הביטאון המחתרתי של התנועה, ה"חלוץ הלוחם". עשרת הגליונות האחרונים ששרדו וספרה של גוסטה דוידסון דרנגר, אשתו של שמעון, שנכתב על נייר טואלט ו-16 מפרקיו שרדו, הם המסמכים הכתובים היחידים הפותחים את הצוהר לימים הטרופים של שואת יהודי אירופה בכלל, ושואתם האישית של חברי תנועות המחתרת היהודית הלוחמת בקרקוב בפרט.

שמעון דרנגר נולד ב-1917 בקרקוב, והיה ממנהיגי האקטיביסטים של המחתרת היהודית בקרקוב. הוא גרס שאין ליהודים סיכוי להישרד מהתופת הנאצית, אך מאבקם העיקש נותן טעם ותכלית למותם ומנציח את מורשת המאבק הבלתי מתפשר באויב והנחלת מסורת זו לעתיד לבוא. דוגמא למאבק שעל היהודים בארץ ישראל לאמץ בדרכם להגשים הקמת מדינה לעם היהודי.

הצורך לכתוב ולשמר עדות אחריהם, היה צורך עז כתרומה למאבקם לבנייה של ארץ ישראל. המאבק על שמירת הכתוב היה אף עז יותר מהשמירה על החיים, ראו מאבקה של גוסטה דוידסון דרנגר שכתבה את יומנה, ועשתה כל מאמץ שלא ישכח, אף אם תהרג. היום אנו מכירים את הספר כ"יומנה של יוסטינה".

בשנת 1991 כתב אליעזר שביד בכתב העת "נתיב" למחשבה מדינית חברה ותרבות מאמר ארוך בן שני פרקים על משנתו של שמעון דרנגר. רוב דברי לקוחים ממאמר זה. שם המאמר: "הדילמה הקיומית והמוסרית של ההתנגדות המזוינת-בגטו: ההגות הריאליסטית-אידאליסטית של שמעון דרנגר". דברי כאן מבוססים בנוסף על עבודת המחקר של בתי, ענת דרנגר - "תולדותיו של הארגון המחתרתי

הלוחם של הנוער היהודי חלוצי בקרקוב בתקופת השואה "החלוץ הלוחם" - עבודה שכתבה במהלך לימודיה באוניברסיטה העברית בירושלים.

ההתלבטות המוסרית של אותם מנהיגים צעירים של המחתרות היהודיות שהוקמו בגטאות הייתה ההכרה, כבר משלב מוקדם, שההתנגדות המזוינת הינה הדרך היחידה שהולמת את הערכים המוסריים והאנושיים שבהם האמינו, וזו הדרך היחידה בה יוכלו להגן על צלמם כבני אנוש וכיהודים מול הרוע המוחלט של הנאצים.

מהו המושג "רוע מוחלט"? זהו רוע הכופה עליהם שיתוף פעולה בהשמדת עצמם, רוע שאינו מסתפק בגרימת סבל קיצוני פיזי ונפשי, אלא גורם לקורבנותיו את תחושה הת-אנושית ואיננוס להתנהג ולאמץ ערכיו של צוררם.

כותב אליעזר שביד, שראוי לשמר את כתביהם של אבא קובנר, מרדכי אנילביץ', מרדכי טננבוים ואחרים, אך האיש הבולט ביותר בתעוזת המחשבה, יסודיותה, עמקותה ובהבעת רוחב היריעה, הינו שמעון דרנגר, איש תנועת "עקיבא" בקרקוב. הניתוח המפוכח והריאליסטי על מצבם של היהודים תחת השלטון הנאצי, והסקת המסקנות על טיב הפעולה המעשית המתבקשת, ההבנה מדוע הנאצים התנהגו באופן כה ברברי, וכמה קטנה האמונה שיש מי שמוכן להשיט יד לעזרה מהסביבה הלא יהודית, הובילה אותם לאמונה שהם חייבים להאבק בעצמם, להאיט ולו במעט את ההשמדה שנגזרה עליהם. הייתה בהם האמונה הלוהטת שהנאציזם ימוגר בסופו של דבר ועם ישראל יזכה לגאולה בארצו.

במאמר בכותרת "באספקלריה של העתיד שנדפס ב"חלוץ הלוחם" ב-1943. 13.8 לפני 72 שנה, כתב שמעון דרנגר שעל רקע נסיונו בהווה, הוא צופה שהמאבק הקשה ימשך גם לאחר המלחמה, עד שהעם ירכוש לעצמו אמצעי התגוננות נאותים. כמה נכון משפט זה גם היום. הוא הוסיף: "כשקיום היחיד תלוי במקרה, וקיום הכלל הגיע לשפל זה כבר, ראוי לסקור במבט רחב, כי נקודת הראות האישית אין בה ממש, מבחינה אישית כולנו אבודים, אך עלינו להמחיש לעצמנו את המשמעות ההיסטורית, ולומר באומץ לב, שעם

מותנו לא יקיץ הקץ על העולם, ותולדות האנושות, כמו תולדות היהודים, יוסיפו לנוע במסלולן, אף על פי שעל קברנו ההמוני כבר ייסתם הגולל". ליחידים אין תקוות חיים, אבל יש עוד תקווה לעם, גם אם לא יוכלו להנצל, יוכלו לשוות לתגובתם משמעות לאומית, זוהי כעין השארות נפש. והוא מוסיף: "מימות עולם לא ידענו השמדה כה מוחלטת ומעולם לא נקלענו למבוי סתום כל כך, שבסופו בין הנותרים בחיים תעדר יהדות אירופה, שהייתה עד עתה החלק הבריא ביותר בעם".

הדחיפה האחרונה לפעולה באה בעקבות הגרושים למחנות ההשמדה מקרקוב ומהאזור, שהתחילו ביוני 1942. החברים יודעים כי היהודים מובלים בקרונות המוות לתאי הגזים, בעוד הציבור הרחב מאמין כי הם נשלחים למחנות עבודה, כפי שפורסם על ידי הגרמנים. חברי תנועות הנוער קמים עתה לשים קץ להכנעה, להיעדר התגובה ומתגבשת ההצעה לא לשתוק עוד.

מדבריו של שימק ניתן להרגיש את הלך הרוח בקרב חברי התנועה, אשר הוליד בסופו של דבר לפנייה למאבק המזוין: "כמה כואב לראות את רבבות הנשים, הילדים, הזקנים, ואפילו גברים שעדיין כוחם עמם, מובלים כצאן לטבח – ואינם מגיבים. הם שותקים, העולם שותק, אפילו אנחנו לא נלך כבני בקר לשחיטה, לא נפשוט צווארנו לשוחד, נמלט מכל גירוש, נתגונן וזו תהיה התנגדות פעילה... רצוננו להינצל כדי להוות דור של נוקמים, על כן, אם נצליח לשרוד, נשרוד עם נשק בידינו! ההסטוריה קוראת לנו לעלות על דרך חדשה. נלך..."

שמעון דרנגר מוסיף: "נתאשרה האמת בדבר בדידותנו, רק עלינו נוכל לסמוך, אנו משלמים את המחיר על שהנחנו לרווחה באירופה להרדים אותנו, פיזרנו כוחנו בשדות זרים, במקום לבנות את עצמאותנו שלנו. רק נבט זה של מדינת היהודים הוא ערובה לתחיית העם, והוא הנותן לנו להאמין כי היהודים ישובו להיות עצמאיים. הישוב בארץ ישראל הוא איפה התקווה היחידה. הוא ערב לכך שהיהודים יוכלו להגן על עצמם בארצם. אפילו לנוכח המוות הבלתי נמנע, ליבנו עם העם היושב ארץ ישראל.

(המשך בעמוד הבא)

מאבק לוחמי המחתרת היהודית (המשך)

הם הצליחו להגשים את חלומם – לשמר זכר מאבקם כשלוש שורות בהיסטוריה, ולמות מתוך כבוד תוך התנגדות לאויב. למביטים על קורותיהם במבט לאחור, לא נותר אלא להיות גאים בהם ובמעשיהם ולנצור את מורשתם בלבנו. שמעון וגוסטה דרנגר עשו עמנו חסד בהורישם לנו את "יומנה של יוסטינה" ואת גליונות "החלוץ הלוחם". תעודות מרטיטות אלו הן עדות ניצחת לגודל תעוזתו של הנוער החלוצי היהודי הלוחם בקרקוב שהתייצב מול מרצחיו הגרמנים, במאבקו על חייו וכבודו של העם היהודי.

אך שמעון דרנגר מתאר את העתיד מתוך ההשתמעות שלו להווה: "קל יותר למות מתוך ידיעה ששם בארץ ישראל עדיין פועם דופק של חיים יהודיים, וכאשר לא נהיה בין החיים, הם היחידים שיזכירו אותנו מתוך התרגשות".

זוהי מה שהנני עושה היום ומתוך התרגשות עזה. ראוי כי דברים אלו בבטאון החלוץ הלוחם, במחתרת החלוץ הלוחם, יזכרו לעד ויהיה שם רחוב על שמם בישראל.

מאמר זה הנני כותב לזכרם של הורי, מרים ואריה דרנגר, אבי הוא בן דודו של שימק דרנגר. יהא זכרם ברוך.

פרופסור בני דרנגר

אריה ומרים דרנגר ז"ל

כל מעשה שלנו סולל לעם דרך אל החרות, מקדם את בניין המולדת העצמאית. רצוננו למות כך, שבעתיד לא תעיק חרפת מות העבדים על היהודים, שלא יאלצו להזכיר מתוך בושה את יהודי אירופה שהלכו כצאן לטבח ולא ידעו להתעלות למידה של אומץ לב כדי למות תוך התגוננות. לא נלך כצאן לטבח!!

עצרת ההודיה עם הכרזת המדינה והחשבון עם ד"ר טהון

השיר וכו'. הוא הוסיף לשאול: ואת המנגינה של השיר אתה מכיר? זו הפעם הראשונה שמעתי, שיש מנגינה לשיר זה. הוא התפלא: אינך מכיר את המנגינה של "למי אני עמל"?

לידו ישב אחד המורים הוותיקים שבגימנסיה, שהיה כבר בפנסיה – שבח ולקובסקי. שניהם החלו לפזם ואח"כ לשיר את המנגינה הזו, שהיתה ידועה, כנראה בנעוריהם... הד"ר טהון רשם לו מה שרשם. אחר כך סיפר לי מורי, האיש היקר, הפילוסוף והחכם ר' בנציון רפפורט הי"ד: הוא רצה לתת לך בלתי מספיק. הוא התעקש על כך.

ר' בנציון רפפורט נאלץ לרוץ למזכירות בגימנסיה, להוציא העתקי תעודות, שקיבלתי בשנים הקודמות ובקושי הצליח להשיג בשבילי ציון חיובי בעברית – אך בהחלט לא גבוה...

והנה עמדתי על במתו, וזכיתי, לנאום לפני הקהל היהודי על תקומת מדינת ישראל...

מאיר בוסאק

(*) הרב ד"ר יהושע אזולאי טהון, נולד בלבוב ב-1870 ונפטר בקרקוב בשנת 1936. היה עסקן, סופר, רב, הוגה דעות, פובליציסט ומנהיג ציוני בפולין. היה נשיא "תרבות" בפולין, חבר הס"ם הפולני, ונערץ על ידי יהודי קרקוב.

בימי החגיגות הלאומיות לשמוע נאומי, סבלתי מאד מהבומבסטיות המליצתית שבדבריו. מטעם זה לא יכולתי גם להתגבר ולקרוא את מאמריו, שפירסם כשלוש פעמים בשבוע ביומון הפולני-ציוני, שהופיע בקרקוב "נובי דזנניק". אך בעיני יהודי קרקוב הוא נחשב לחכם גדול ובגימנסיה העברית, בה למדתי, היו מזמינים אותו ליום אחד מימי בחינות הבגרות במקצועות העבריים, שהתקיימו בה. ליום זה היו מגישים לבחינה את התלמידים המובחרים במקצועות אלה, וגאוותו של כל תלמיד גדלה, כשהיה בין הנבחרים להיבחן באותו יום, ועל תעודת הבגרות שלו ה ת נ ו ס ס ה חתימתו של הד"ר טהון.

הייתי תלמיד טוב במקצועות העבריים. בשפה העברית שלטתי במידה כזאת, שמכל תלמידי הגימנסיה, ומספרם הגיע לרבעה במשך שנות קיומה, הייתי היחיד שכתב דברי ספרות בעברית, שעה שרבים כתבו פולנית. כל השנים קיבלתי ציונים גבוהים מאוד בעברית ובספרות העברית. טבעי היה הדבר, שנבחרתי להבחן אצל הד"ר טהון.

הוא שאל אותי שאלות שונות בספרות. עניתי. והנה שאלה: מה ידוע לך על השיר "למי אני עמל"? דיברתי על יל"ג, על הרקע החברתי – לאומי של השיר, על האידאיה שבו, על האכזבה מההשכלה, על מבנה

בטמפל, היכל הנאורים, נערכה עצרת הודיה. הבניין היה מלא מפה אל פה. זכיתי להיות הנואם היחיד בעצרת זו. נאמתי מעל הבימה, עליה עמד במשך כארבעים שנה הרב הד"ר יהושע טהון (*).

אם מעלה אני את המקרה הזה, הרי לא מטעמי גאווה בלבד. היה לי "חשבון קטן" עם הד"ר טהון בקבלו כהונת מטיף בטמפל. מאז בואו נחשב למנהיגם הרוחני של הציונים בקרקוב, ובמרוצת הזמן – למנהיג יהודי גליציה המערבית ושלזיה.

בקום פולין, אחרי מלחמת העולם הראשונה, נבחר כציר לפרלמנט הפולני ולימים גם ליו"ר חוג הצירים היהודיים בפרלמנט זה. היה אחת הדמויות הבולטות ביהדות פולין ואחד הנואמים הגדולים במדינה. השתתף בעתונות היהודית ואת מאמריו הפובליציסטיים פרסם בעברית, ביידיש, בפולנית ובגרמנית. עיוניו בפילוסופיה נחשבו מאד על ידי המומחים למקצוע ובשנת 1922 הופיע אוסף מסותיו בעברית "כתבים", בהם השתדל לבסס את התיזה על התהוות הציונות כתוצאה של הכרח של תהליך ההתפתחות ההיסטורית. פירסם מונוגרפיה על הרברט ספנצר. ספר מסותיו הופיע גם בגרמנית.

לי לא היתה סימפטיה יתרה אליו. בהיותי עוד צעיר מאוד, עת הובאתי יחד עם תלמידי בית הספר לטמפל

יהודים בעלי חנויות לממכר ספרים

ראשיתן של חנויות הספרים היה בבתי דפוס שאיפשרו ללקוחותיהם לקרוא ספרים במקום, או לשאול אותם תמורת תשלום, ורק במחצית השנייה של המאה ה-19 החלו לצוץ חנויות שמטרתן היתה מכירת ספרים. במאמר של ארתור פישר על גדולי המו"לים היהודים בקרקוב העתיקה, שהתפרסם בספר "... ונוותרה רק אגדה" (הוצאת ארגון יוצאי קרקוב) אפשר לקרוא על כמה מוכרי ספרים יהודים קרקובאים.

בין היתר הוא מספר על יעקב פביאן הימלבלאו, מוכר הספרים הקרקובאי, אותו הוא מתאר כספרן תמהוני וביבליופיל, שניהל חנות ספרים ברחוב תומס הקדוש שמאחורי כנסיית יוחנן הקדוש. הוא היה יהודי בעל זקן, לובש מעיל שהעיד שאינו מעריך במיוחד את אופנת הבגדים. היה מומחה יוצא מהכלל לדפוסים עתיקים ולמגמות ההוצאה לאור בחוץ לארץ, ובעיקר בתחום הספרים המדעיים המשווקים על ידי הוצאות לאור בגרמניה, צרפת ואנגליה. הוא היה בא בדברים ועומד בקשרים מסחריים אך ורק עם כמה עשרות לקוחות, שאותם העריך וכיבד. כל לקוח אחר "מהרחוב" היה מקבל תמיד אותה תשובה: אין – המבוטאת בטון של בעיטה וזריקה מהדלת.

בסירובו התכופ ואי רצון בולט למכירת הספר היתה מעיין חמדנות של קמצן היושב על אוצרותיו. היה איזה שגעון וגם התקשרות וסקרנות, אך בעיקר אהבה עמוקה לעבר הפולני. מהשגעון הזה יעקב פייבל (פביאן) לא גרף הון, והיה עני מרוד.

השני היה פייבל הירש ווטשטיין, עתונאי קרקובאי חטטן, סופר, היסטוריון וסוחר עתיקות, שחנותו היתה ברחוב שפיטלנה 20. האיש המזוקן, בקפוטת כהה, היה יושב ימים ולילות על אוצרות הדפוס שלו, כאילו היה אותו הדרקון האגדי מטירת וואול וחושד בכל לקוח שהוא כביכול אויבו הפרטי.

פייבל הירש ווטשטיין היה מתעסק כל חייו בספרים פולניים עתיקים, והיה שוכח את עצמו ואת כל עולמו. כל ימיו היה חוקר את פנקסי הקהילה הקרקובאית, רשימות החברה קדישא וכל ניירת הקשורה בתולדות קרקוב ויהודה, וזאת מבלי לשים לב לענייני מסחר. הוא כתב כחצי תריסר עבודות יסוד היסטוריות והרבה עבודות מקוריות שלו הודפסו בשבועונים העבריים בקרקוב – "המצפה" ו"המגיד" – בשנים 1890-1910.

אהרון פאוסט (פויסט) פתח את חנותו ברחוב קרקובסקה 13, בשער שבו התמקמה מסבאה נוצרית שמכרה משקה דבש, והתפרסמה רק הודות ללקוחותיה היהודים שהיו באים לשם בשבתות ומשלמים בימי חול, כמנויים.

אהרון פאוסט סיים את הישיבה הקרקובאית והמשיך ללמוד בישיבות בצ'יכיה ובהונגריה, והיה חתנו של השוחט הקרקובאי פייבל פרנקל. את הנדוניה שקיבל השקיע בבית מסחר לספרים, אשר הפך להיות מיד מרכז חיי התרבות של יהודי קז'ימייז', של אלה שעוד לא היו ממוסמרים לספסלי הישיבות, אך עדיין לא העזו לנהל שיחות חולין בבית קפה, בית בירה או במסבאת משקה הדבש. בחנותו של פאוסט אפשר היה להשתתף בשיחת רעים, לשמוע חדשות מהעולם הרחב ולקרוא עיתונים חנים אין כסף.

לאחר מות מייסדו ב-1901 היה בית המסחר ידוע כמרכז שידוכים. כאן היו יושבים השדכנים מדרגה א', ב' ו-ג', אלה שהיתה להם גישה ישירה למשפחות העשירות ביותר בקרקוב, ואלה שניהלו רשימות של מועמדות נכבדות אך בעלות נדוניות צנועות ביותר, ולפעמים גם ללא נדוניה כלל. כרטיסיות הכיס של השדכנים מבית מסחר הספרים של פאוסט הכילו נתונים מדויקים על נכסי כל רווק וכל עלמה מקז'ימייז' וסביבותיה.

למר אהרון פאוסט היו גם יומרות גדולות יותר והוא שאף להפוך את בית המסחר שלו למרכז בקנה מידה עולמי. הקטלוגים שלו שימשו מקור מידע להיסטוריונים וסוחרי ספרים בלונדון, בברלין, בפריס וברומא. אהרון פאוסט, היה בעל כישרונות מסחריים, ותמיד היה מוצא זמן וסבלנות ללקוח. לאחר מותו נקנה בית המסחר מידי יורשיו על ידי הרב שמעון בצלאל שהתפרנס ממכר ספרים בקרקוב ואחר כך בטרנוב.

המקום השני לפגישות חברתיות-תרבותיות בקז'ימייז' של אותן השנים היה בית ההוצאה לאור של יוסף פישר, גם הוא קרקובאי מבטן ומלידה, חזן בבית הכנסת הרפורמי ברחוב פודבז'זיה, ואחר כך בעל ספריה להשאלת ספרים ברחוב מיודובה. הוא השקיע את כל כספו ומאודו בבית דפוס ברחוב גרודזקה, סמוך לשדרות גרטרודי (1879), ולאחר זמן הפך אותו לאחת הגדולות והיפות מבין הטיפוגרפיות היהודיות הראשיות בעולם כולו. כל אדם שהיה לו משהו בעל ערך ורצה להביאו

לדפוס, גם אם היה חסר מצלצלים, היה מוצא את אפוטרופסו ביוסף פישר.

ברחוב קרקובסקה פעל, עד פרוץ מלחמת העולם הראשונה, בית מסחר ספרים של מר הרצוג, גם יהודי יליד קרקוב. קודם היה שמו הפרטי זיגמונט, אך מאוחר יותר נתן הוראה לצבוע מחדש את השלט וקרא לעצמו עזריאל הרצוג. בהתחלה היה שם מרכז למפגשי המשכילים שבעלו נמנה עליהם, אך לאחר מכן השתכנע בצידקת החסידות, ובית מסחרו הפך לבית מפגש לחסידים.

מגמתו של מוכר ספרים זה היתה עבודה חברתית. הודות למרצו הרב וכספו, הוקם בקרקוב מוסד לטיפול ביתומים יהודים מגיל מעל 13 שנה, כי בבית היתומים שהיה קיים באותה עת החניכים היו רק עד גיל בר-מצווה. המוסד שהוקם על ידי מוכר הספרים הרצוג נקרא בעברית "היזהרו בבני עניים" והיות שהמוני היהודים לא הצטיינו בידיעת השפה העברית, תפקיד המוסד תחת השם "די הווארען". מר הרצוג עצמו היה שקוע כל כך בענייני הזולת, עד שנאלץ למכור את בית הספרים שלו וטרם מותו הזדקק לעזרה סוציאלית.

מדוחות תחנת המשטרה בקרקוב בשנת 1799 נובע כי בין בעלי מלאכה וחנוונים יהודיים המרוכזים בפסאז' בית המגורים ההטמני ובחצר "הבית האפור" נמצאו שני סוחרי ספרים מומחים. במאמר בעתון הקרקובאי "צ'אס" (=זמן) מיום 9.4.1857 מזכיר הסופר כי מול "הבית האפור" ליד מוכרות המעיים עם פלפל המפורסמים, ומול המסבאות הקטנות ליד תחנת משמר הצבא האוסטרי, התרווחו יהודים מוכרי "אלטע זאכען" ומה שחשוב ביותר לסטודנטים – מוכרי ספרים עתיקים.

סופה של קהילת יהודי קרקוב במספרים

שער הכניסה הראשי לגטו קרקוב.
בראש השער מתנוססות המילים "ידי שער ווינבאצירק", שפירושו
ביידיש הוא "רובע מגורים יהודי" ובאמצע השער - מגן דוד.

על פי אומדנים שונים, מנתה האוכלוסיה היהודית של קרקוב, ערב מלחמת העולם השנייה, כ-60,000 אנשים, ולפי גירסה אחרת כ-56,000 יהודים. לפי הרישום שנעשה על בסיס הקריטריון של גזע, שבוצע בין 8.11.1939 ובין 24.11.1939, חיו אז בקראקוב ופרבריה 64,482 יהודים. מפקדי הגרמנים קובעים כי בחודשים הראשונים של המלחמה עלה המספר ל-68,000; ולפי ה-Krakauer Zeitung הגיע מספר היהודים בקרקוב, במרץ 1940, לכ-80,000 אנשים, וזאת בעקבות זרם של פליטים יהודים שהגיעו מאזורים שונים, בעיקר מהאזורים שסופחו לרייך, כמו לודז'.

הנס פראנק, מושל הגנרלגוברנמנט, הורה לצמצם את מספר היהודים בעיר ל-15,000 בלבד. ב-18.5.1940 התפרסם צו שקבע שעד ה-15 באוגוסט יתאפשר לעוזבים מרצון לבחור מקום מגורים חדש ולקחת עמם מטלטלין. רבים עזבו, ובעיקר פליטים שלא היו מבני המקום.

ועדה מיוחדת של היודנראט היתה ממונה על מתן רשיונות שהייה בעיר, Ausweis, והונפקו 30,000 רשיונות – 15,000 מעל המכסה המותרת. מי שלא היה בידו האישור חייב היה לצאת את העיר עד ה-1.10.1940, אחרת הסתכן בגירוש על ידי המשטרה הפולנית. על פי אומדנים של הגרמנים יצאו מקרקוב עד לתאריך הקובע באוקטובר כ-32,000 יהודים.

בחודשים הבאים, ועד סוף פברואר 1941, הורשו להשאר בעיר רק אלה שהיו "חיוניים לעבודה" והיה בידם אישור עבודה תקף. בפברואר 1941 החלו בחלוקת תעודות למי שמילא

את "התחייבויות העבודה" כנדרש, והאחרים נדרשו לעזוב את העיר.

ב-3 במרץ 1941 הוכרז על הקמת גטו בפודגוז'ה, ועד ה-20 במרץ נאלצו כל התושבים היהודים שנותרו בעיר לעבור לגטו. מספרם המדויק של היהודים שעברו לגור בגטו אינו ידוע – רק 15,000 יהודים קיבלו תעודות המאפשרות להם להתגורר בגטו, אך מספרם הגיע, ככל הנראה, ל-20,000 אנשים, כך גם לפי מקורות גרמנים.

בסוף אוקטובר 1941, לאחר גירושים, היה מספר היהודים בגטו כ-19,000, כעבור חודשיים ירד מספרם לכ-17,000 (על פי נתוני הקהילה היהודית מיום 1.4.1942 היו באביב 1942 בגטו 17,163 יהודים, מהם כ-6,000 היו מיהודי הסביבה).

באקציה של יוני 1942 נרצחו במקום ונשלחו לתאי הגזים בבלז'ץ כ-5,000 איש, ובאקציה של אוקטובר 1942

נרצחו במקום וגורשו אל מותם בבלז'ץ עוד כ-6,000 (מקורות שונים נוקבים במספרים שונים בין 3,000 ל-7,000 איש). על פי הבולטין של ה"שטאטהאפטמן" של קרקוב היה מספר היהודים בגטו אחרי האקציה של אוקטובר - 12,000.

עם חיסול הגטו ב-13 ו-14 במרץ 1943 נשלחו כ-1,000 יהודים אל מותם באושוויץ, עוד כ-2,000 נרצחו ברחובות הגטו ובבתים וכ-8,000 יהודים שהוכרו כ"כשירים לעבודה" נשלחו למחנה הכפייה בפלשוב. רק יהודי ה"יודנראט" ומשפחותיהם נשארו בגטו, וגם אלה הובלו, בדצמבר 1943, לפלשוב, ונרצחו שם.

כך בא הקץ על הקהילה היהודית הקרקובאית, שראשיתה, ככל הנראה, במאה ה-11.

מציינים 72 שנה לחיסול גטו קרקוב במצעד זיכרון

ביום ראשון ה-13.3.2016 יתקיים, כמידי שנה, מצעד זיכרון לציון חיסול הגטו היהודי בפודגוז'ה, שחוסל ב-13 במרץ 1943.

מצעד הזיכרון השנתי נערך בחסות ראש עיריית קרקוב, ראש המחוז, ראש הקהילה היהודית בעיר, הפסטיבל היהודי בקרקוב והמכון לתרבות יהודית בעיר.

נתאסף בשעה 12:00 בכיכר גיבורי הגטו בפודגוז'ה, על יד בית המרקחת שהיה בבעלותו של חסיד אומות עולם תאדאוש פאנקייביץ'. שיירת המשתתפים תצא במצעד רגלי בהשתתפות רבים מרחבי העולם, לכיוון פלשוב.

בדרך נעבור ליד השרידים של חומות הגטו שנותרו ברחוב לבובסקה, ולמרגלות השלט שנקבע במקום לציון קיומו של הגטו היהודי יאמר הרב תפילות. משם נמשיך לאנדרטה בפלשוב ובדרך נחלוף ליד הווילה שהיתה ביתו של אמן גאון, מפקד המחנה.

על יד המצבה "היהודית" בפלשוב נקיים טקס זיכרון כולל תפילת קדיש ואל מלא רחמים. האירוע יסתיים בסביבות השעה 14:00.

המעוניינים להצטרף אלינו, קבוצה של רבים מ צאצאי יוצאי קרקוב בישראל ואחרים, מתבקשים לפנות למערכת על מנת לקבל פרטים נוספים.

על מותו הפתאומי של הצייר מאוריצי גוטליב

פרואוסטר-גרמני.

והנה יום אחד בא מאוריצי גוטליב לקרקוב, בה למד לפני כן אצל מאטייקו. הוא בא מגרמניה מלווה ידיעות על הצלחותיו המדהימות באירופה המערבית. אחר שהות של ימים אחדים בקרקוב מת גוטליב פתאום והוא בן 23. בעקבות מותו זה התפשטו השמועות - גוטליב הורעל.

היינו אז תלמידים יהודים אחדים בבית הספר לאומנויות שבעיר - לא האמנו; אך השמועות אמרו שמאטייקו, הפטריוט הפולני הנלהב, שתמונתו המונומנטלית "הקרב ליד גרונוואלד" תיארה את נצחונם של הפולנים על הצלבנים הגרמנים, שניסו לכבוש את ליטא ואת פולין, הוא שצייר את התמונה - "הפרוסים מגישים שי - כניעה למלך פולין", לא יכל לסלוח לתלמידו, אולי לגדול שבתלמידיו, שבגד בפולניות, נטמע בין הגרמנים - אולי מטעמים של קריירה אישית. אמרו, שאם לא הרעיל אותו מאטייקו כמו ידיו, עשה זאת ביוזמתו מזכיר ביה"ס לאומנויות - גוזקובסקי. לא האמנו לשמועה. לא יכולנו להאמין.

עברו שלוש שנים וקרה משהו. בנאומו בפתחת שנת הלימודים 1882/3 פנה מאטייקו לתלמידים היהודים של בית ספרו והוכיח אותם שידעו, כי אמנות אינה עסק מסחרי, ספקולציה, אלא עבודה נשגבה של רוח האדם, המאוחדת באהבת האלהים והארץ. ועוד אמר לתלמידים היהודים: "הסתלקו מהארץ ולכו לאשר אין מולדת!..."

להתפרצות זו היה רקע: תלמידי בית הספר היו חייבים לעשות עבודת קונקורס, בהימצאם בין כותלי בית הספר. והנה התלמיד שאול ואהל לקח את עבודתו לביתו ובשל כך נחשד, שנעזר במישהו. ואהל נאלץ לעזוב את בית הספר. הוא נסע למערב. לימים זכו תמונותיו בפרסי האקדמיות - הברליניות, הווינאיות, בציונים לשבח מהאקדמיה של מינכן, בפרסים של מאגזינים מצויירים, אך דברי מאטייקו בפתחת שנת הלימודים זיעזעו את האינטליגנציה היהודית בפולין בכלל ובקרקוב בפרט. באספת הארגון האסימילטורי של בני הנוער בקרקוב הובעו מחאות חריפות, תוך הצהרות, שפולין היא מולדת משותפת לכולם. בעתון הפולני המרכזי, שהופיע אז בקרקוב, "צ'אס", פירסמו הפרופסורים היהודים של אוניברסיטת קרקוב - ד"ר יוסף אטינגר, הד"ר יוסף רוזנבלט ועו"ד לאון אייבנשיץ - מחאה חריפה על דברי מאטייקו. הצייר הגיש תביעה משפטית נגד אייבנשיץ. פרקליטו של מאטייקו, הד"ר מוכנצקי, האשים בשעת המשפט את היהודים, שתמיד עשו ספקולציות מכוערות באמנות ואף ראה בהם גורם להתמוטטותה של פולין. בית המשפט הטיל על אייבנשיץ קנס כספי או מאסר. נזדעזנו. התחלנו להאמין בשמועה בדבר מותו של גוטליב. אנני עזבת את בית הספר. ואולי לא מקרה הדבר, שבאותה השנה הוקם הארגון הציוני הראשון בקרקוב...".

ולסיום רשימה זו -

בספרו "ידידשע מאטיוון אין דער פוילישער קונסט" (המוטיבים היהודיים באמנות הפולנית) כותב חוקר האמנות יוסף סאנדעל, שביום 25 באפריל 1951 היה בבית הקברות היהודי שברחוב מיודובה בקרקוב שם מצא את מצבתו של גוטליב כשהיא שבורה לשלושה חלקים. וסאנדעל מוסיף: הוואנדלים הגרמנים לא ויתרו גם על מצבתו, הם ניתצו אותה.

אין לי כל כוונה להגן על הגרמנים, אך במקרה זה ולמען האמת - עוד בשנת 1945, לאחר שהגרמנים עזבו את קרקוב, שעברה לידי פולין, ראיתי את המצבה, כשהיא שלמה ועומדת במקומה. אך גם בקביעה זו אין הכוונה להאשים את הפולנים בכלל במעשי החוליגנים שבהם.

בעיתון "הצופה"

התפרסם ב-1991 מאמרו של מאיר בוסאק, וכך נכתב במאמר:

על אף חיי הקצרים של מאוריצי גוטליב 1856-1879, במוזיאון תל-אביב לא מנות נפתחה תערוכה רטרוספקטיבית ראשונה בארץ מיצירותיו. כותבת עליו האנציקלופדיה העברית (כרך י' עמ' 331): "גוטליב מננה

מאוריצי גוטליב, דיוקן עצמי
כאחשוורש, 1876

על החשובים שבציירים היהודים של המאה ה-19. מחקרים על יצירתו וחיינו פורסמו בפולנית, בידיש ובגרמנית, אלבומים של תצלומי תמונותיו הופיעו בויה ובאירלנד. את אגרותיו הוציא מוסד ביאליק. סרטים על חייו הוקרנו בטלוויזיה שלנו. התמונה האחרונה שלו, "יום הכפורים", הנמצאת במוזיאון תל אביב, זכתה לפופולריות עצומה.

להלן גירסה על מותו הפתאומי של האמן בן ה-23, כפי ששמעתי מפי איש, שהיה כמעט חברו ללימודים.

זה היה בשנת 1945, אחרי שובי ממחנה ריכוז גרמני לעיר הולדתי, קרקוב, באחד הימים הסתובבתי בבית הקברות היהודי שבעיר, ברחוב מיודובה. רובן של המצבות נעקרו בימי המלחמה. במיוחד נעקרו המצבות הנוצרים, משיש, אותן, מכרו הגנבים למציבי המצבות הנוצרים, שלאחר מחיקת הרישום העברי הציבו אותן על קברי נוצרים. על הסטוריון העתקתי מהמצבות שנותרו נתונים גינאלוגיים על רבנים, מנהיגי יהדות קרקוב, אמנים וכד'.

והנה מבין המצבות והעצים רבי הצמרות יצא איש צנום, נמוך, כולו שיבה ומגבעת שחורה, רחבת שולים בראשו. אותה שעה עמדת ליד מצבתו של הצייר מאוריצי גוטליב. האיש ניגש אלי ושאל: "יש לך זיקה מיוחדת לגוטליב? אולי אתה קרוב משפחתו? ואולי צייר?" "לא זה ולא זה" - אמרתי - "סתם, אחד ממעריציו..." הוא הביט בי וכאילו היסס אם לפתוח בשיחה. בסוף אמר: "את גוטליב לא הכרתי אישית. נכנסתי ללמוד בבית הספר לאומנויות בקרקוב, בו למד גם גוטליב שנים אחדות לפניכן. בבואי הוא היה כבר במערב. בראש בית הספר עמד אז הצייר הפולני הגדול יאן מאטייקו, שתמונותיו כ"המלך באטורי על יד פסקוב", "המלך הסובייסקי מצילה של ווינה", "חוקת השלושה במאי" עודדו והלהיבו את הפולנים, קרועי המולדת בין שלושת הכובשים - רוסיה, פרוסיה ואוסטריה. אינני יודע אם תוכל לחוש את הלך - הרוח, שהיה באותם הימים בקרב האינטליגנציה היהודית בקרקוב וביחוד בקרב הצעירים. היינו פולנים בלב ובנפש. אף שקרקוב כמו כל גליציה, היתה בידי אוסטריה, החרמנו כל חבר, שדיבר גרמנית. המבוגרים יותר לבשו לעתים, בחגיגות לאומיות פולניות, בגדי לאום פולניים - את הקונטוש (מעיל) והקרבלה (חרב). בימי הבחירות לפרלמנט האוסטרי לא היתה בקרקוב, בניגוד לגליציה המזרחית, אף רשימה של מועמד

העיר קרקוב של נתן גרוס

מי אינו אוהב את עיר הולדתו, מי אינו קושר לה כתרים, ותהא זו עיירה קטנטונת או עיר בירה מפוארת? וכי למה לא אוהב את קרקוב שלי? ובכלל, הייתכן לאהוב את קרקוב? אפילו ויסלה הנהר - כנאמר בשיר עממי - אך ראה את קרקוב מיד התאהב בה, ולאות אהבתו אליה הקיפה בסרט של תכלת. מלבד הסרט התכול של הוויסלה מקיפה את קרקוב חגורה ירוקה של שדרת ערמונים נהדרת - אותם "פלאנטים" של קרקוב, ששמש יצא לתהילה. שם עברה עלי ילדותי המאושרת, שם עברו עלי נעורים מלאי חלומות ותקוות, עד גיל הבגרות - תור התבוסה. עד היום שומעות אוזני את נפץ הערמונים, ועיני תרות אחרי הכדורים הנוצצים, שסימן חורייך להם באמצעיתם - אישור הערמון הניבט מתוך כסותו הקוצנית. היינו מרבים לאסוף את הערמונים האלה, שוזרים אותם בשרשרות ארוכות, קישוט לסוכה בחג הסוכות, או שיחקנו בהם כבעין ביליארד ביתי. הילדות הקטנות היו מתקינות להן מהערמונים רהיטים לבובותיהן.

ערמוני הסתיו בשדרות של קרקוב: שבילים מכוסים שטיח עלים מתים בגוון החלודה. ערמוני האביב - צחורים, תמירים ורעננים, מלאי שמחה ותקווה. השדרות האלה, שהקיפו את קרקוב בחגורת אהבה, הובילו אותי בימי ילדותי אל ארמון המלכים ואוול, ובטרם החליקו רגלי הקטנות בסנדלי בד ענקיים (שחובה היתה לקשור אותם על גבי הנעליים) על ריצפות חדרי המלכים, בטרם התחלתי לבקר בקתדרלה של וואוול, בטרם קלטו אוזני את סיפורי הפעמון "זיגמונט" שהותך מתותחי שלל הניצחון על אויבי פולין - כבר הזלתי דמעה על גורלה האכזר של הנסיכה ואנדה "שלא רצתה בגרמני" והעדיפה להטביע את עצמה בגלי הוויסלה מאשר להינשא לזר. ליבי הלם כפטיש כל אימת שעברתי עם המטפלת שלי על פני "מאורת הדרקון" שנהג לבלוע לארוחת בוקר בתולה מיפיפיות המקום. איזה סיפורים נוראים לדמיונו של משורר או ילד רך! למרבה המזל עמד בימים הקדומים ההם מקצוע הסנדלרות בסימן פריחה, וגם מכרות גפרית נמצאו כנראה בסביבה. לא ייפלא ששולית הסנדלר סקובה נחלץ והכין כבש ממולא בגפרית והניחו בפתח מאורתו של הדרקון הזלל: איזו תבערה בלועה של המפלצת! איזו דליקה במעיים! צריך היה לגמוע את הוויסלה כולה כדי לכבותה, והנהר הנאמן לא חסך את מימיו. הבטן של המפלצת התנפחה כמו בלון והתפוצצה. קול הנפץ האדיר הרעיד את הסביבה כולה, וההד מצטלצל עד היום הזה בקרקוב. המלך קראקוס מינה את שולית הסנדלר לשלישו, ומאז מתגאים הסנדלרים בפולין במסורת מפוארת.

אך הבה נחזור לוואנדה: כמה גאות היו הקרקובאיות שדחו את חיזורי המלך, שהגיע אליהן במרכבה רתומה לשישה זוגות סוסים. האחת הטביעה עצמה בגלי הוויסלה, והשניה העדיפה להגיש את צווארה הלבן לגרון התליין מאשר להינשא למלך שלא אהבה. כשכרתו את ראשה בכו המלאכים, ואיך יכולתי אני - ילד רק ששמע את האגדה - להתאפק ולא לבכות על גורלה המר? ולצידן של האגדות שמעתי גם על אסתר'קה, לא בת קרקוב היתה אלא בת אופוצ'נו. עלמה יהודיה הייתה שנענתה לחיזוריו של המלך הפולני קזימייז' הגדול, ואף ילדה לו שני בנים ושתי בנות. אך למרבה הצער, אף על פי שלא היו לו לקזימייז' ילדים מנשותיו החוקיות, לא הכירו הפולנים בבניה של אהובתו כיורשים לכתר, וכך, עם מותו של קזימייז' הקיץ הקץ על השושלת המפוארת של הפיאסטים.

שתי חנויות היו לו לאבי, יעקב גרוס, משני עברי הכיכר הראשית - רינק גלובני בקרקוב, ושתייהן היו סגורות

ומסוגרות ביום הכיפורים. אבל בשבתות היה אבי פותח את דלתות חנויותיו לרווחה, תוך התכחשות למוסר הוריו האדוקים. דבר זה גרם לאבי מפח נפש מסויים, אבל הוא לא יכול, כפי שנהג לומר, להרשות לעצמו שבוע מסחרי בן חמישה ימים. חנויות הסוחרים היהודים בקז'ימייז' היו סגורות בשבת, אבל ביום א', יום המנוחה הרשמי, אפשר היה להכנס אליהן ב"כניסה האחורית". השוטרים שומרי החוק לא נהגו להעלים עין, ומשום כך הופקדו, מידי יום ראשון, משמרות נערים יהודים על כל פינות רחוב קרקובסקה, וכשהופיע בפאתי הרחוב שוטר שליח השלטון, מיד נשמעה הסיסמה מפי הנערים, והלקוחות שהיו באותה שעה בתוך החנות נשתתקו ועצרו את נשימתם עד עבור זעם. אחר כך התנהל שוב המסחר כדרכו הקרקובאית.

בכיכר הראשית של קרקוב לא היו תמרונים כאלה אפשרים, לא כל שכן בחנות המפוארת של אבי, חנות של חרסינה, בדולח ונברשות, אשר בחזיתה היו שני חלונות ראווה עצומים, גלויים לכל עין. על כן, היתה חנותו של יעקב גרוס סגורה ביום א' ופתוחה בשבת.

אבל, בחגים העיקריים, בראש השנה, יום הכיפורים ובראשון של פסח, היתה חנותנו נעולה, ואנו, שלושת הבנים, היינו הולכים עם אבא ל"טמפל", מקדש הפרוגרסיבים, שברחוב מיודובה. שם האזנו בנפש חפצה לדרשותיו של הנואם בחדר, ד"ר יהושע טהון, מנהיג הציונים הקרקובאים, שבדרשותיו רמז על ציון כעל פתרון ל"בעיה היהודית", "לא בעד תכונותינו הרעות שונאים אותנו, אלא בעד הטובות" היה ד"ר טהון מרעים בקולו מעל הבמה. הוא היה ציר בפרלמנט הפולני, ה"סייט", ודיבר פולנית צחה ורהוטה כרוב יהודי קרקוב, גם אלה שהיו להם פיאות וזקנים.

נשתתקו צלילי "כל נדרי" האחרונים, וד"ר טהון עלה על הבמה. רעד עבר בקהל. שעה ארוכה שתק האיש, סוקר בעיניו את הקהל שגדש את האולם הענקי מפה-אל-פה, ואז פתח בדברים חרישיים: "מאזיני יראי השם"... ומיד אחר כך הפריח לחלל האוויר פסוק מהתפילה או מן ההפטרה, ואט-אט היה מגביר קולו ומפליג בדרשתו, עד שהגיע לטונים גבוהים כשהוא מטיח האשמות כבדות בצוררי ישראל, ושופע דרכי נחמה ותקווה לעם הנצח. דבריו היו מלאים אהבת ישראל, אך הוא לא חסך את שבט ביקורתו מ"האריסטוקרטים היהודים" אותם אדוניים חובשי-צילינדרים שבאים לבית הכנסת פעם אחת בשנה, בליל כל נדרי. "אסימילנטים חובשי פראקים" היה מכנה אותם. דרשותיו של ד"ר טהון הן שמשכו את הקהל אל ה"טמפל". ההמונים הקשיבו להן בחרדה, בפה פעור, ועוד זמן רב לאחר החג נהגו לצטט מתוכן ולנתח את משמעותן.

מתוך "היה היה בית"

לאה שנער לבית וינפלד ז"ל (1924-2014)

רלה לאה שנער בת הירש צבי וינפלד
וברוניה ברכה לבית פלסנר

שיכול להיות שאגיע לשבעה - היית מאושפזת בטיפול נמרץ, עברת שיקום ובחרת בחיים. הגנים השורדים האלה, שלא מוותרים, שלא מתפשרים, נמצאים איפשהו עמוק גם אצלי ואצל כל הנכדים והנינים יוצאי רחמך.

לושה, אנחנו לא נפרדים היום. את תמשיכי להיות בדמויות בספרים שיצרת, בזיכרונות המשפחתיים, ובלב מוקיריך ואוהביך שהתאספו כאן היום. נוחי על משכבך בשלום סבתא, השארת לנו מילים, דרך ומסר. אנחנו אוהבים אותך על כל מה שאת מאוד מאוד.

יעל שנער

כל הזמן, בכל מעשייך. כשהגעת לבקר אותך ביקשת ממני לאסוף את השיער, לא להיות יהושע פרוע.

היום אנחנו כבר כל כך זהירים-הבו לי עוד מחוסר הפולטקלי קורקט המשובח הזה. אני אתגעגע לוושה לכנות שלך, לעקרונות שלך.

כל כ"ט בנובמבר היית כותבת לי במילים היפות שלך הקדשה על ספר חדש. ליום הולדת 18 קנית לי את האטלס ההיסטורי השלם של עם ישראל, שאני אדע מאין אני באה ולאן אני הולכת. ואני רציתי שתביאי לי שטרות ליום הולדת, או צעצועים שילדים אוהבים - אבל את הבאת לי במתנה ידע, ומילים. מילים יקרות מפז, ביטויים שאת שזרת ואני משתמשת בהם היום. כל הספרים שהבאת לי איתגרו אותי, כולם נמצאים בביתי, עם הברכות שלך בגוף הספר.

כמעט אף פעם לא הצלחתי לקרוא את הספרים בגיל שהבאת לי אותם, את הרומן על תולדות הפילוסופיה שהבאת לי לבת מצווה הצלחתי לקרוא בתיכון. לכ"ט בנובמבר האחרון כבר לא הבאת לי ספר, היית ולא היית איתנו.

לפני עשור, כשהייתי חיילת, עברת תאונה קשה שצעירים לא קמים ממנה הכינו אותי לגרוע מכל - אמרו

סבתא לושה, אני הנכדה הכי צעירה שלך, גדלתי בתמימות אין קץ ורגליים יחפות על שפת הים בשנות ה-90, אבל שמעתי וידעתי וכאבתי את ההיסטוריה העקובה מדם של העם שלנו, של המשפחה שלי, בשנות ה-30 וה-40, שם, באירופה.

את היית עבורי גשר, גשר בין תקופות ודורות, גשר בין תרבויות. קיימת הלכה למעשה את הפסוק "והגדת לבנך", ולא חדלת לספר ולכתוב. לא רק עבור משפחתך היית גשר וצוהר לעולם שהיה, דורות של תלמידים ליוות במסע לפולין, עשרות כיתות גן ובתי ספר שמעו וזכרו את העדות שלך, קראו את הספרים שלך. רצית שידעו, שיבינו, שיזכרו.

העיסוק שלך בהנצחת זכר השואה היה הניצחון שלך, ואת ניצחת סבתא, ניצחת בגדול. הקמת משפחה לתפארת מתוך האפר, חיית חיים מלאים ביצירה ואהבה, הם רצו שלא יישאר ממך זכר, ואת נפטרת בשיבה טובה, במיטה שלך, אחרי שזכית לראות נינים מכל נכדייך, חוץ ממני, נכדתך הצעירה. אבל עוד הספקת לשמוח ולהתרגש בחתונה שלי בקיץ, אחרי שבמשך השנים שגרתי עם שי כל הזמן אמרת: נו כבר, מתי תתחתנו!

את לא היית אדם מהסוג המרצה או המתחנחן; היית דעתנית וחזקה

איך אומרים "הולה הופ" בפולנית?

לרוץ אחריו ולחבוט בו מידי פעם, כך שימשיך להתגלגל. הסברים נוספים והרחבות על משחק זה ואחרים יתקבלו בברכה במערכת.

ושאלה נוספת: האב אינו חובש שטריימל, וידוע שבקרוב נהגו לחבוש בשבת שטריימל. האם התמונה צולמה ביום חול?

שהבנות מחזיקות? כיצד שיחקו במשחק זה? ולא פחות חשוב, מה היה שם המשחק?

יש אומרים שאת המשחק אפשר היה לרכוש בחנות למשחקי ילדים, החישוק היה עשוי עץ מעובד ואליו מצורף מקל. הרעיון היה לחבוט בחישוק באופן שיתגלגל ולא יפול,

אב וארבעת ילדיו יצאו לנוח בפארק בקרקוב. הבנות מחזיקות בידיהן חישוקים, אחד הבנים מעיין בספר והאחר מביט על העוברים ושבים.

השאלה היא איזה מן משחק משחקות הבנות? הרי את ה"הולה הופ", חישוק עשוי פלסטיק, המציאו רק ב-1958. ממה עשוי החישוק

הזדמנות אחרונה להפג
דמי חבר לשנת 2015
בסך 150 ₪!!!

נא להפג המחאה לת.ד.
17209 ת"א אביב 6117102
או לחליפין לבצע העברה
בנקאית לחשבון מס'
2167/89 בנק איכ"ד (13)
סניף 079 הרצליה